

4. השערות המחקר

שאלת המחקר עוסקת, כזכור, בהפעלת שלושה היבטים של ידע לשוני (תחביר, סמנטיקה ומורפולוגיה) בעת קריאת מילה הנתונה בהקשר בכתב עברי בלתי מנוקד, על ידי לקויי קריאה בהשוואה לקוראים מיומנים מושווי גיל כרונולוגי ומושווי גיל קריאה. כפי שכתבתי בראש פרק 3, המחקר מתרכז במערכת הפועל, ומבין רכיבי הפועל מתמקד המחקר במערכת הבניינים¹. כפי שציינתי לעיל (סעיף 3.1.3), לבניינים השונים יש מספר משמעויות אופייניות, הבאות לידי ביטוי במסגרות תחביריות מסוימות. השוני בין מסגרות תחביריות אלו יכול להיות מובהק או בלתי מובהק. כזכור, פעלים שאינם יכולים להופיע באותה מסגרת תחבירית שייכים למסגרות תחביריות שונות באופן מובהק (הרמה הראשונה – למשל פועל פעיל לעומת פועל סביל), ופעלים היכולים להופיע באותה מסגרת תחבירית אך נבדלים מבחינה סמנטית-מורפולוגית או מבחינה מורפולוגית בלבד שייכם למסגרות תחביריות שאינן שונות באופן מובהק. פעלים אלה נחלקים לפעלים הנבדלים בסוגי ההתרחשויות שהם מבטאים, כלומר שייכים למסגרות תחביריות שונות באופן לא-מובהק (הרמה השנייה – למשל פועל המבטא כניסה למצב לעומת פועל המבטא הימצאות במצב), ולפעלים הנבדלים לא ביחסים הסמנטיים שהם מביעים ולא במסגרותיהם התחביריות אלא רק בבנייניהם, כלומר פעלים השייכים למסגרות תחביריות זהות (הרמה השלישית – למשל פועל בבניין הופעל לעומת פועל בבניין פועל). על מנת לפענח נכונה פועל מסוים, הקורא צריך להפעיל ידע לשוני הנוגע לקשרים הסמנטיים, התחביריים והמורפולוגיים של הבניינים השונים.

כזכור, חלקה הראשון של שאלת המחקר הוא "האם קוראים לקויי קריאה שונים מקוראים מיומנים בהפעלת ידע לשוני (תחבירי, סמנטי ומורפולוגי) בעת פענוח פועל הנתון בהקשר?" השוני יכול להתבטא מבחינה כמותית (הפעלת ידע לשוני יעילה פחות/יותר) או מבחינת הטיב (למשל: בקרב קוראים תקינים יותר הפעלת ידע מורפולוגי ופחות סמנטי, לעומת יותר הפעלת ידע סמנטי ופחות מורפולוגי בקרב לקויי קריאה).

מבחינה כמותית: לפי השערת, לקויי קריאה באופן כללי מפעילים ידע לשוני באופן יעיל פחות מאשר קוראים תקינים.

מבחינה איכותית: לפי השערת, לקויי קריאה מפעילים ידע לשוני במידה המספיקה לבחירה בין פעלים המופיעים במסגרות תחביריות שונות באופן מובהק. הפעלת הידע הלשוני שלהם אינה מספיקה, לפי השערת, לבחירה בין פעלים המופיעים במסגרות תחביריות שונות באופן לא-מובהק. ואם כך, קל וחומר שאינה מספיקה לבחירה בין פעלים המופיעים במסגרות תחביריות וסמנטיות זהות, והשוני ביניהם הוא מורפולוגי בלבד.

כלומר: לקויי קריאה מפעילים ידע תחבירי באופן יעיל (אם כי פחות יעיל מזה של הקוראים התקינים). לקויי קריאה מפעילים ידע סמנטי באופן פחות יעיל, ובצורה פחותה עוד יותר – ידע מורפולוגי. ימצא, אם

¹ הטעמים לכך מוסברים בתחילת פרק 3.

כך, שלקויי קריאה מבחינים באופן הטוב ביותר בין מסגרות תחביריות שונות באופן מובהק, ובאופן פחות טוב בין מסגרות תחביריות שאינן שונות באופן מובהק.

לגבי קוראים תקינים, כפי שכבר כתבתי, השערתני היא שהם מפעילים ידע לשוני באופן יעיל בשלושת ההיבטים הנחקרים. בכל זאת, לפי השערתני יהיו הבדלים בין שלוש הרמות: ימצא כי בדומה ללקויי קריאה, קוראים תקינים מבחינים באופן הטוב ביותר בין מסגרות תחביריות שונות באופן מובהק, ובאופן פחות טוב בין מסגרות תחביריות שונות באופן לא-מובהק. האבחנה בין מסגרות תחביריות זהות תימצא, לפי השערתני, הכי פחות טובה, אם כי טובה בהרבה מזו שבקרב לקויי הקריאה.

אם כן, הפעלת ידע לשוני בקרב לקויי קריאה תימצא יעילה פחות מזו שבקרב קוראים תקינים, כאשר ההבדל הגדול ביותר בין שתי קבוצות הנבדקים יהיה באבחנה בין מסגרות תחביריות זהות (הרמה השלישית), וההבדל הקטן ביותר בין שתי קבוצות הנבדקים יהיה באבחנה בין מסגרות תחביריות שונות באופן מובהק (הרמה הראשונה).

חלקה השני של השאלה: "במידה שהתשובה לשאלה 1 תימצא חיובית – האם השוני בהפעלת ידע לשוני הוא תוצאה של מיומנות פענוח נמוכה או אחד מגורמיה?"
כפי שכתבתי במבוא, על מנת לענות על שאלה זו נבדקה הפעלת ידע לשוני בקרב קוראים תקינים בכיתה ד'. ישנן שתי אפשרויות:

האחת – ימצא שקוראים תקינים בכיתה ד' מפעילים ידע לשוני באופן דומה לזה של קוראים תקינים בכיתה ז'. מכך ניתן להסיק, כי קשייהם של לקויי הקריאה בהפעלת ידע לשוני הם חלק מגורמי לקות הקריאה. השנייה – ימצא שקוראים תקינים בכיתה ד' מפעילים ידע לשוני באופן דומה לזה של לקויי קריאה. מכך ניתן להסיק, כי לקות הקריאה היא חלק מגורמי הקשיים בהפעלת ידע לשוני בקרב לקויי הקריאה. אין בידי בשלב זה כלים שעל פיהם אפשר להעדיף אחת משתי האפשרויות. אמנם נעשו מחקרים המוכיחים כי ילדי גן וילדים בכיתות נמוכות הם בעלי ידע מורפולוגי (Casalis & Luis-Alexandre, 2000; Levin & Korat, 1993; Ravid & Malenky, 2001), אך מחקרים אלה אינם עוסקים בהפעלת ידע זה בעת קריאה בהקשר, אלא במטלות אחרות, כגון זיהוי הברות דומות, זיהוי תבניות, המצאת מילים ע"פ תבניות, וחריזה.

ההשערה בדבר המידה הנמוכה של הפעלת ידע לשוני בקרב לקויי קריאה מתבססת בעיקר על המחקרים שנסקרו בפרק 3.3. לפי מחקרים אלה, לקויי קריאה עושים שימוש במבנים תחביריים, סמנטיים ומורפולוגיים דלים מאלה של קוראים תקינים, וכן הם נוטים להיעזר בעת הקריאה במבנים אלו במידה פחותה מזו של הקוראים התקינים (כהן ושות', 1996) (Ben-Dror et al, 1995; Bentin, Deutsch & Liberman, 1990). ההשערה בדבר המידה הגבוהה של הפעלת ידע לשוני בקרב קוראים תקינים מתבססת בעיקר על פרק 3.2. המחקרים הנסקרים בסעיף זה קושרים בין הפעלה יעילה של ידע לשוני לבין מיומנות בקריאה אוטומטית בכלל ובקריאה בכתב עברי בפרט (Baon & Strawson, 1976; Birnboym, 1995; Deutsch, Frost, Pollastek & Rayner, 2000; MacDonald, 1994; Perfetti, 1999; Tanmer &

מנת לפענח באופן אוטומטי בכתב עברי בלתי מנוקד הנתונות בהקשר (כלומר: על מנת להיות קורא עברית תקין), יש להפעיל ידע לגבי התחביר, הסמנטיקה והמורפולוגיה של המילים שבמשפט.

ההשערות בדבר התפלגויות השגיאות מתבססות על פירוט המסגרות התחביריות, המופיע בפרק 3.1.4, ועל ניתוח החלפות הבניינים המופיע בפרק זה. החלפות הבניינים מתבצעות בין פעלים שלצורך האבחנה ביניהם אפשר להפעיל ידע מורפולוגי בלבד או ידע סמנטי-מורפולוגי בלבד, ולא בין פעלים שלצורך האבחנה ביניהם אפשר להפעיל גם ידע תחבירי. כלומר, השגיאות המאפיינות את לקויי הקריאה קשורות לרמה השנייה והשלישית (מסגרות תחביריות הנבדלות במאפייניהן הסמנטיים מורפולוגיים), ולא לרמה הראשונה (מסגרות תחביריות השונות זו מזו גם מבחינה תחבירית).